

La tribuna

23 d'abril, Dia del Llibre

Llibres de tota mena: nous formats de lectura

Jorge Franganillo

Napoleó va veure la necessitat de tenir un sistema d'escriure i llegir que fos diferent de l'habitual. Volia un sistema que li permetés de transmetre ordres militars en el silenci més absolut, i durant l'absoluta foscor de la nit, al camp de batalla. Un militar, Charles Barbier, va rebre l'encàrrec napoleònic i va inventar un sistema que es basava en reconèixer, amb la punta del dit, un seguit de símbols que representaven les lletres. L'invent va fracassar perquè els símbols eren massa difícils d'identificar, però va deixar assentat un precedent important. Louis Braille, professor francès, cec a causa d'un accident domèstic, va reinventar la idea el 1829, i és aquest el sistema que permet la lectura tàctil, amb el qual poden llegir les persones sense prou vista. Llegir, per tant, no és una activitat que s'hagi de fer necessàriament amb els ulls: hi ha altres formats per a la lectura.

Al principi manuscrit i després imprès, el llibre ha estat sempre l'instrument més idoni per transmetre i preservar coneixements. És, de fet, la porta universal de la cultura. Però en el format tradicional no és accessible per a tothom, ni satisfà totes les expectatives ni les exigències de la vida moderna. La necessitat d'un sistema de lectoescriptura per a persones sense prou vista va permetre descobrir que també calien altres sistemes per a altres circumstàncies. Com a conseqüència, es van desenvolupar els llibres parlats, els audiollibres i els llibres digitals. Així, una mirada retrospectiva trobarà que la història del llibre, com a concepte ampli, està marcada per dues fites decisives: la invenció de la impremta, d'una banda, i les noves tecnologies i Internet, de l'altra.

La impremta va marcar l'inici d'una nova era cultural perquè va permetre la difusió d'informació d'una manera fins aleshores desconeguda. Per primera vegada el llibre es convertia en un objecte de consum massiu; el text i el dibuix es podien

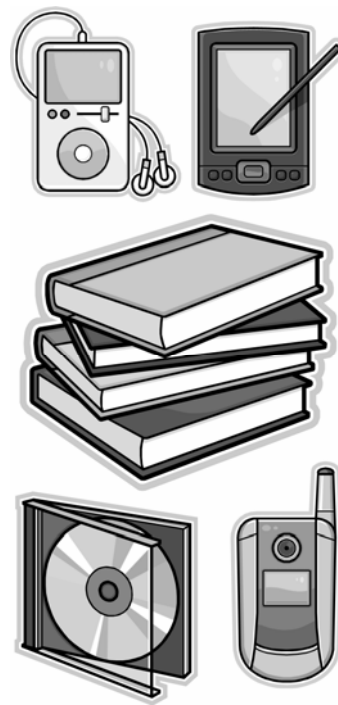
reproduir de forma ràpida, seriada i barata. El concepte de consum massiu i de reproducció ràpida, seriada i barata no tenien en aquells temps la magnitud que tenen ara. La impremta no és un invent europeu del segle XV, segons es considera habitualment, sinó un invent xinès de l'any 960, encara que va ser al context europeu del Renaixement quan es va expandir a gran escala. I no és pròpiament una creació nova, sinó una innovació tecnològica que es va aplicar a un mitjà de comunicació que ja existia: el llibre manuscrit. Ara, altres innovacions tecnològiques, que també s'apliquen a un mitjà que ja existeix, proposen nous formats per a la lectura.

La persona que no té prou vista pot llegir una novel·la gràcies al sistema Braille, però no pot fullejar un llibre d'estudi ni consultar una enciclopèdia, per exemple, perquè el sistema tàctil obliga a una lectura lineal. Últimament, el Consorci Daisy, que agrupa organitzacions i biblioteques per a cecs de tot el món, va definir l'estàndard Daisy. Els llibres d'aquest sistema estan codificats de manera digital i el text està sincronitzat amb l'àudio de tal manera que es pot llegir per pàgines o per capítols, separadament, o consultar l'índex alfabètic, coses que amb el sistema Braille no es poden fer. El llibre Daisy està contingut en un disc; cal un reproductor especial per fer-lo servir. Les biblioteques de l'ONCE tenen milers de llibres Daisy, la majoria enregistrats amb veu humana.

Els audiollibres són llibres per escoltar: és la lectura del llibre, feta per locutors professionals i enregistrada en un disc. Adequats per a persones sense prou vista i per a les que simplement vulguin escoltar el llibre mentre fan una altra activitat, no tenen a Espanya gaire ressò. Hi ha països, però, com ara Estats Units, Alemanya o el Regne Unit, en què els audiollibres representen fins al 5% del mercat editorial.

Des dels seus orígens, les civilitzacions han volgut compendiar tot el saber del món en una única obra enciclopèdica, però sempre ha estat una quimera. Ara, el concepte de biblioteca infinita, que vol acollir tot el co-

neixement escrit, ha començat a tenir forma concreta a Internet gràcies a la digitalització del llibre, i de biblioteques senceres. La primera proposta és el Projecte Gutenberg, una col·lecció digital que aplega més de vint mil llibres, que va ser fundada el 1971 per Michael Hart, l'inventor del llibre digital. Altres col·leccions digitals són Million Book Project, Internet Classic Archive i, a Espanya, la Biblioteca Virtual Cervantes, de la Universitat d'Alacant.

La presència de centenars de milers de llibres digitalitzats a Internet, accessibles per a tothom, implica disposar d'un bon sistema de cerca, i Google n'és el principal exemple. Va presentar el seu cercador de llibres de text complet a la Fira del Llibre de Frankfurt de 2004 tot posant més de deu mil llibres a disposició del públic. La iniciativa ha estat ben rebuda, però amb polèmica perquè la digitalització només abastava llibres en anglès i no respectava prou acuradament els drets d'autor. Resoltes les dificultats,

moltes biblioteques del món s'han apuntat al projecte de Google i ara participen en la digitalització massiva de llibres en llengües diverses. Entre les espanyoles cal mencionar la Biblioteca de Catalunya, la de la Universitat Complutense de Madrid, la del Monestir de Montserrat, la del Seminari de Barcelona, la del Centre Excursionista de Catalunya i la de l'Ateneu Barcelonès.

Aquestes biblioteques virtuals, infinites, permeten aconseguir llibres d'accés difícil o impossible: obres antigues, llibres ja descatàlogats o d'edicions exhaurides, obres de circulació limitada o no editades comercialment, etc. Però també es poden aconseguir novetats editorials en suport electrònic a través de les llibreries virtuals. Aconseguir significa aquí que el llibre està disponible en Internet i que cal transferir-lo de la xarxa al propi ordinador. Llavors es pot llegir en pantalla, i es pot imprimir sencer o en part. I també significa que mitjançant un dispositiu especial, de la grandària d'un llibre, hom pot llegir tranquil·lament a la sala d'espera del dentista. Una altra revolució quant a la lectura, però d'esperit força diferent, són les novel·les per a mòbils, populars al Japó: cal subscriure's-hi i cada dia se'n rebra un fragment al mòbil com si fos un missatge.

Aplicades al llibre, les noves tecnologies resulten més que atractives: enlluernadores. I representen avenços força importants. Però no signifiquen una sentència de mort per al llibre de format tradicional, imprès en paper. Ben al contrari. El llibre de tota la vida gaudeix de bona salut i és del tot insubstituïble, és ple de vida i de sentiments, amaga sorpreses i es reserva, per a cada lectura i per a cada relectura, encara que siguin pàgines aïllades, un significat nou, un sentiment que torna a fer-se patent a la pell. Les noves tecnologies, en canvi, no han fet més que començar, i encara han de fer molta via.

(* Professor de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona